

پۆلێ ته خه لלוسا (مه/لا/ مه لێ) د به رهه قكرنا ته فعيله و سه روايين ديوانا مه لايي جزيري دا

پ.د. مسعود جميل رشيد
زانكۆيا دهۆك_ كۆليژا زمانان - پشكا زمانێ كوردی

پۆخته:

هه له به ستا كلاسيكا كوردی چاقلێكرنا هه له به ستا كلاسيكا فارسی یه، ئه وا ژ لايي خو قه چاقلێكرنا هه له به ستا كه فنا عه ره بی كو هه له به ستا كه فنا عه ره بی ل دويف سيسته مێ عه رووژي هاتيه دانان، له ورا هه له به ستا كلاسيكا كوردی ژي ل دويف سيسته مێ عه رووژي هاتيه دانان. سيسته مێ عه رووژي بو هه له به ستا عه ره بی هاتيه دانان و ياسايين وي ل گه ل ئه وى زمانى دگونجايينه. به لێ بو زمانى كوردی يي گونجای نينه. له ورا هاتيه گوتن كو عه رووژ بو هه له به ستا كوردی ((وهكى كراسيكي ته سكه له بهر پياويكى قه له و بكه ن)) (خه زنه دار، ١٩٦٢: ٢٩). ئانكو هه تا عه رووژ ل گه ل زمان و هه له به ستا كوردی بگونجيت پيدقيه هه له به ستقان ب ريكا ته كنيكين تايهت چه ند گوهوړپينان د ياسايين عه رووژي دا ئه نجام بده ت. بو ئه فێ چه ندې پيدقيه مفای ژ هه ر ديارده يه كا زمانى يان پيريدايين هه له به ستى وه ربگريت و بكه ته د خزمه تا سيسته مێ عه رووژي دا، ئيك ژ وان دياردين (مه لايي جزيري) كرية د خزمه تا ته فعيله و سه روايين ديوانى دا؛ ته خه لלוسا هه له به ستى بوويه، چونكى وي ته خه للوسا (مه/لا/ مه لێ) هه له به ستى و ئه ف ته خه للوسه ل گه ل ته فعيله و سه روايين هه له به ستا كلاسيكى دگونجيت و رووبه ره كئې رقى و سه روايي يي به رفره ه دايه هه له به ستقانى و هه له به ستى.

پېشەكى:

- شاشيىن عەرووزى و سەروايى يىن ژ ئەنجامى بكارئىنانا تەخەللىسا (مەلا/ مەلئ) كەفتىنە د تەفەيلى و سەروايىن دىرپىن ھەلبەستى دا چنە؟ گەلەكن يان دىكىمن؟ بەرسفدانا ئەفان پىرسىاران دى مژارا ئەفئى فەكۆلىنىن بىت و دەرتەنجامىن وى ژى دى ل دويف ئامارىن ھويربن. ژبەركو گەلەك دانەيىن ديوانا مەلايىن جىزىرى ھەنە، مە بۆ ئەفئى فەكۆلىنىن پىشەستىن ل سەر دانەيا (تەھسىن ئىبراھىم دۆسكى، چاپا دوويىن) كرىھ، چونكى بۆ ئەفئى فەكۆلىنىن مە پىدقىياتى ب ھژمارا ھەلبەستان ھەبوويە ل جھى ناقىن وان و د ئەفئى دانەيىن دا ھەلبەست ھاتىنە ھژمارەكرن. دىسان مە بۆ ئەفئى فەكۆلىنىن تىن ھەلبەستىن كوردى يىن ھەلبەستقانى ۋەرگرتىنە.

ئەف فەكۆلىنە ژ دوو پىشكان پىكدهيت. پىشكا ئىكى ژ دوو باسان پىكدهيت؛ د باسئ ئىكى دا ب كورتى زاراف و پىناسەيىن تەخەللىسى و پەيوەندىا تەخەللىسا ھەلبەستا كلاسكى يا كوردى ب يا فارسى فە ھاتىھ بەھسكرن، د باسئ دوويىن يى ئەفئى پىشكى دا ب رەنگەكئ ھوير بەھس ل تەخەللىسىن ديوانا مەلايىن جىزىرى ھاتىھ كرن و ل دويف خىشتەيىن پىدقى پىژە و ھژمار ھاتىنە پىشچاقكرن.

پىشكا دوويىن ل سەر سى باسان ھاتىھ پارفەكرن، د باسئ ئىكى دا رۆلى تەخەللىسا (مەل/ مەلئ) د بەرھەفكرنا ھەر (۷) دەريايىن ديوانى دا ھاتىھ دياركرن و خىشتەيىن پىدقى بۆ ھاتىنە دروستكرن، د باسئ دوويىن دا رۆلى تەخەللىسى د بەرھەفكرنا سەروايىن دەركى و نافخويى دا ھاتىھ دياركرن و ل دويف خىشتەيىن پىدقى ھاتىنە پىشچاقكرن، باسئ سىيى بۆ بەرچاقكرنا كىماسيىن تەخەللىسى د ھەلبەستىن مەلايىن جىزىرى دا ھاتىھ تەرخانكرن.

۱- تەخەللىس و بكارئىنانا وى د ديوانا مەلايىن جىزىرى دا؛

تەخەللىس ئىكە ژ ھونەرىن تايىھت ب ھەلبەستا

ل نىفا دوويىن يا چەرخى بىستى نقىسىيىن كوردى ل دۆر ئەدەبى كوردى ب گىشى و ھەلبەستا كلاسكى ب تايىھتە دەستپىكرىنە. ل سالىن ھەفتىيان چەندىن پەرتووك و فەكۆلىنىن زانستى د ئەفى بوارى دا پەيدابوون و پىشى سەرھەدانا سالا (۱۹۹۱) فەكۆلىنىن ئەكادىمى يىن بەيژ ل دۆر ھەلبەستا كوردى ھاتىھ ئەنجامدان و ھژمارەكا وان فەكۆلىنان ل دۆر ھەلبەستىن مەلايىن جىزىرى بوون و ھەتا ئەفرو فەكۆلىن بەردەوام ل دۆر ھەلبەستا مەلايىن جىزىرى دەيتە نقىسىن و ئەنجامدان.

فەكۆلىنا مە يا ل ژىر ناف و نىشانى (رۆلى تەخەللىسا (مەلا/ مەلئ) د بەرھەفكرنا تەفەيلى و سەروايىن ديوانا مەلايىن جىزىرى دا) ھەولەكە بۆ دياركرنا شارەزاي و بلىمەتى يا ئەفى ھەلبەستقانى يا بكارئىنانا تەكنىك و ھونەرى تەخەللىسى و گونجاندىنا وى ل گەل تەفەيلى و سەروايىن ديوانى.

ئەف فەكۆلىنە ل دويف رىيازەكا (ۋەسفى-ئامارەيى) ھاتىھ ئەنجامدان، چونكى د ئەفى فەكۆلىنىن دا پىدقىياتى ب ئامارىن ھوير و زانستى د بوارى عەرووزى دا ھەيە.

مەرەم ژ ئەنجامدانا ئەفى فەكۆلىنىن بەرسفدانا ئەفان پىرسىارىن ل خوارى يە:

- بكارئىنانا تەخەللىسا (مەلا/ مەلئ) ژ لايى عەرووزى فە چەندە رووبەرى رەمى و ئازادى يا بكارئىنانا تەفەيلىيان دەدەتە ھەلبەستقانى؟

- ھەلبىزارتنا ئەفى تەخەللىسى چەند ھارىكارى يا ھەلبەستقانى كرىھ، كو ھژمارەكا قالبەكىشىن ھەلبەستى بكارىنىت؟

- ئايا تەخەللىس رىخوشكەربوويە، كو ھەلبەستقانى سەروايىن ب ئازادانە بكارىنىت و بەردەست بىكەت؟

(* بۆ پتر پىزانىنان ل دۆر زاراف و پىناسىن تەخەللىسى، دىسان تەخللوس د ھەلبەستا كوردى دا بىترە: حسين عثمان عبدالرحمن، بەرجەستەييا تەخەللىسى ل دەف ھندەك ژ ھوزانفائىن كورد، گوڤارا زانكوييا دھوك، پەربەندىا: ۱۸، ئمارە: ۱، (زانستىن مروڤايەتى و كومەلناسى)، ۲۰۱۵، بپ ۱۵۰-۱۷۷.

کلاسیکی ښه. گهلهک ههلبهستفانین عه‌ره‌ب و پرانی یا ههلبهستفانین کلاسیکین فارس و کورد بکارئینایه. بکارئینانا ته‌خه‌لوسئ د ههلبهستا فارسی دا وه‌کی مه‌رجه‌کی بوو، له‌ورا ((هر ژ چه‌رخئ شه‌شئ ههلبهستفانین فارس ته‌خه‌لوس بکارئینایه و گه‌له‌کا کیمه ههلبهستفانه‌ک هه‌بیت ته‌خه‌لوس بکارنه‌ئینابیت)) (قندیل، ١٩٨١: ٢٠٣)، د ههلبهستا کلاسیکی یا کوردی ژبی دا ((نازناو (ته‌خه‌لوس) په‌کیکه له‌کرده‌وه پښو‌یستییه‌کان له‌هؤ‌نینه‌وه‌ی شعر لای شاعیری کورد، بریتیه له‌وه‌ی به‌زوری له‌دی‌ری دووایی، یا پیش‌ئو له‌هر غه‌زل و قه‌سیده‌ییکی ده‌بوو شاعیر نازناوی خوی تۆمار بکا، هه‌ندی جار‌ئم نازناوه‌ پښو‌ندیی به‌ئاین یا بنه‌ماله، یا سو‌فیزم یا نیشتمان په‌روه‌ری یا موعه‌مما یا وهرگرتن له‌شاعیرانی غه‌زله‌لی نه‌ته‌وه‌کانی تری موسلمان‌ه‌وه‌ بووه)) (خه‌زنه‌دار، ٢٠١٠: ١٩٢).

١-١ ته‌خه‌لوس:

ته‌خه‌لوس نافه‌که ههلبهستفان د ههلبهستا خو‌ دا بکار‌دئینیت. ئانکو ناسنافه‌کئ ههلبهستی په‌ههلبهستفان پښ‌ دهیته‌ نیاسین. د ههلبهستا که‌فنا عه‌ره‌بی دا (ب‌رامانا نافئینانا ههلبهستفانی د ههلبهستی دا ناهیت، به‌لکو پتر بو‌ فه‌گوه‌استنا مه‌به‌ستین ههلبهستی بکار‌دهیت، ئانکو ده‌مئ ههلبهستفانی دقیت خو‌ ژ ده‌ستپیکئ یان‌ بابه‌ته‌کئ ههلبهستی پر‌گار‌بکه‌ت ته‌خه‌لووسئ بکار‌دئینیت، پرانییا جاران بو‌ فه‌گوه‌استنا مه‌به‌ستا ههلبهستی ژ غه‌زله‌لی بو‌ مه‌دحئ دهیته‌ بکارئینان. ده‌مئ ئه‌ف زارافه‌ چوو‌یه د ناف زمانئ فارسی دا ههلبهستفانین وان ب‌رامانا وئ یا ئه‌ده‌بی یا هویر بکارئینا) (یوسف، ٢٠١٩: ٧٣)، ههلبهستفانین کلاسیکین کورد ژبی ته‌خه‌لوس ب هه‌مان شیوه‌یی ههلبهستفانین فارس بکارئینایه.

په‌یفا (ته‌خه‌لوس (التخلص) ژ په‌گئ په‌یفا (خلص) هاتیه وهرگرتن ئه‌وا د زمانئ عه‌ره‌بی دا ب‌رامانا ((پر‌گار‌بوون و ب‌دوماهی ئینان دهیت)) (یوسف، ٢٠١٩: ٧٢). ته‌خه‌لوس

وه‌ک په‌یفا ((ب‌واتایئ (ر‌زگار بوون) دهیت و وه‌ک زاراف: ١- ئیکه ژ هونه‌رین مه‌عنه‌و‌یین زانستئ جوان‌کاریئ. ٢- نافئ خواستی یان ناسنافئ ههلبهستی ی ههلبهستفانی په‌ واته هه‌م جوانییه‌کئ دده‌ته ههلبهستی و هه‌م نه‌راسته‌وخؤ ههلبهستفانی دده‌ته نیاسین. له‌ورا چه‌مکئ ته‌خه‌لوسئ د تیگه‌هشتنا گشتی دا، فه‌گوه‌استن ژ واتایه‌کی بو‌ واتایه‌کن دی، یان ژبی په‌فین/ بازدان ژ ده‌ستپیکئ (سه‌ره‌تایا گو‌تنئ) به‌ره‌ف مه‌ره‌ما دو‌ماهی‌کئ. ب‌په‌نگه‌کی کو‌ گونجانا ده‌ستپیکئ و دو‌ماهی‌کئ ژ لایه‌کی و گونجان و په‌کگرتنا بابه‌تان ژ لایئ نافه‌رؤک و شیوازی، ژ لایه‌کئ دی فه‌، حه‌زا به‌رده‌وامی یا ئاخفتئ زی‌ده‌بکه‌ت)). (عبدالرحمن، ٢٠١٥: ١٥١)

دوماهی یا ئه‌فئ برگئ دی بیژین: مه‌به‌ستین سه‌ره‌کی یین ته‌خه‌لوسئ د ههلبهستی دا ئه‌فین ل خوارینه:

أ- وه‌کی مؤر و ئیمزایه‌کئ په‌ بو‌ ملکویه‌تا ههلبهستی ب نافئ ههلبهستفانی.

ب- هنده‌ک جاران ب‌پیکا وئ؛ ههلبهستا دورست ژ ههلبهستا سه‌خته دهیته‌ جو‌داکرن.

ج- گوه‌ارتننا بابه‌ت و مه‌به‌ستا ههلبهستی. (یوسف، ٢٠١٩: ٧٧).

٢-١ تابه‌ته‌ندیین ته‌خه‌لوسئ د دیوانا مه‌لاین جزیری دا: (**)

(مه‌لا ئه‌حمه‌دی جزیری) پتر ب (مه‌لاین جزیری) یین به‌رنیاسه، به‌لئ د راستی دا مه‌لاین جزیری ناسنافئ وی یین ههلبهستی نینه، چونکی د هیچ ههلبهسته‌کا خو‌ دا وه‌کو مه‌لاین جزیری خو‌ نه‌دایه نیاسین و وه‌کو ته‌خه‌لوس بکارنه‌ئینایه، ل دویف به‌لگه‌یین نفیسین به‌رده‌ستین مه‌؛ (ئه‌حمه‌دی خانئ) ئیکه‌م که‌سه ئه‌ف ناسنافه‌ دایه پال مه‌لاین جزیری ده‌مئ د (مه‌م و زین)ئ دا دبیژیت:

(**) ژبه‌رکو ناف و نیشانین ههلبهستین دیوانئ د دریزن و ئاسته‌نگئ بو‌ خسته‌یین فه‌کولینئ دروست دکهن، مه‌ ب تنن هژمارا ههلبهستی نفیسیه، ئه‌ف هژماره د بنیات دا د دیوانا مه‌لاین جزیری دا هاتینه دانان، ئه‌وا ژ به‌ره‌فه‌کرنه‌ ته‌حسین ئیبراهیم دؤسکی، بنیره: دیوانا مه‌لاین جزیری، به‌ره‌فه‌کرن: ته‌حسین ئیبراهیم دؤسکی، چ، ٢، ده‌زگه‌هئ سپیریز یین چاپ و وه‌شانئ، ده‌وک، ٢٠٠٥.

ههست ب ئەفنی راستیی کری هه مه لایئ جزیری ب خو
 بوویه، چونکی د دیوانا خو دا ل چه ندین جهان به حسنی
 ئەفنی راستیی کریه و د پرانی یا هه مان دیران دا ته خه لوس
 ژی بکارئینایه، ئەفنین ل خواری چه ند نموونه یه کن ژ دیوانا
 وی کو تیدا په سنا تیکستا هه لبه ستا خو دکهت:

من دق عه له ما که لامی مه وزوو
 عالی بکرا ل بانئ گهردوو
 بینا فه رووحا مه لی جزیری
 پی حه ی بکرا عه لیئ حه ریری

(دۆسکی، ۲۰۱۸: ۸۹)

دبیت ده می مه لایئ جزیری ل ژیانئ و بهری
 (ئهحمه دق خانئ) ئەفنی ناسناقی بده ته پال وی، ئەف
 ناسنافه د ناف خه لکی دا بو وی هاتبیته گۆتن، به لی هیچ
 به لگه یه کا هه لبه ستی یان یئ میژووی ل بهر ده ستین مه
 نینه ئەفنی چه ندئ ب سه لمینیت، بو نموونه د مونا زه رین وی
 یئ هه لبه ستی دا ل گه ل (فه قیئ تهیران) و (میری) هه ر
 ناسناقی (نشانی)، (مه لا) و (مه لی) هاتینه بکارئینان.

په خه نگر و فه کۆله رین بیانی و خو یانی یئ ل سه ر
 دیوانین کلاسیکین کورد کارکری ئەوئ شه هده یئ دده ن کو
 مه لایئ جزیری دیوانا خو یا هه لبه ستی ل ئاسته کن گه له کن
 بهرز دانایه و هه ر خوانده فانه کن هه لبه ستین دیوانا وی
 دخوینیت هه ست ب ئەفنی راستیی دکهت. ئیکه م که سی

<p>د ئعجازئ به یانی دا سوخه ن گه ر بیته ئنصافی دزانت موخته صه ره ره که س مه لی سحرئ عباره ت کر (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۴۰)</p>	<p>ژ عنایه ت نه ظه ری خاصه کو هه ر مصره ع و به یته ک قه ده حین ئابی حه یاتینه د شعرا مه له باله ب (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۷۶)</p>
<p>هه لبه ستی مه لی کو وه ک ره وان دایه جان مه دل ره فان (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۸۳)</p>	<p>شعرا ته مه لا سحرئ شه ککه ریزه ب موعجز زانم ژ له بی له علی ته ئەف له فظ و ئەدا گرت (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۹۲)</p>
<p>دورئ ناسوفته دریزم ژ له بی له عمل مه لی گه ر په وان به خش نه بت نه ظمی که ر و لال چه حظ (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۹۰)</p>	<p>گه ر لوئوئ مه نثور ژ نه ظمی تو دخوازی وه ر هه لبه ستی مه لی بین ته ب شیراز چه حاجه ت (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۹۴)</p>
<p>چه فصاحه ت ب مه لاحه ت وه ه د دیری تو مه لا ئەف ئەدایا ته د هه لبه ستی وه شرینه و ب نه مه ک (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۰۴)</p>	<p>حوسنی ئەدایا نه مه لا هه رکئ دی صح له انک عین الفصاح (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۱۶)</p>

وهكى ديار د پرانى يا ديران دا؛ ده مې مهلايې جزيرى به حسې ناست بهرزييا هه لبه ستا خو دکهت ته خه لوسا (مهلا/ مهلې) د هه مان دیر دا بکار دئینیت.

مهلايې جزيرى ناقې خو و دوو ناسناقین هه لبه ستى (۱۷۹) جاران بکارئیناينه، (۱۶۹) جاران وهكى ته خه لوسا نه وژى (نشانی)، (مهلا) و (مهلې) نه و (۱۰) جاران ناقې خو (ئه حمده) بکارئیناينه، هژمارا هه جاران د ديوانې دا ب نه قې په ننگې ل خوارې يه:

هژماره	ته خه لوسا / ناقې	ژ
۹۹	مهلا (ته خه لوسا)	۱
۵۶	مهلې (ته خه لوسا)	۲
۱۴	نشانی (ته خه لوسا)	۳
۱۰	ئه حمده (ناقې)	۴
	۱۷۹	سه رجه م

ب په ننگه كې گشتى تايبه تمه نديين ته خه لوسې د ديوانا مهلايې جزيرى دا ب نه قې په ننگې ل خوارينه:

أ- هه لبه ستقانى د سه رجه م هونه ران دا ته خه لوسا بکارئیناينه، ئانكو د هونه رين غه زه ل، قه صيده، ته رجيع به ند، ته ركيب، چارينه و ته سميتان دا بکارئیناينه.

ب- ژ سه رجه مې (۱۲۱) هه لبه ستين ب زمانې كوردى، هه لبه ستقانى ب تنې د (۱) هه لبه ستې دا نه ته خه لوسا نه ژى ناقې خو بکارئیناينه، كو هه لبه ستا هژماره (۶) ه د ديوانې دا.

ج- مهلايې جزيرى ئيكه م هه لبه ستقانى كورده ته خه لوسا ل ده ستپيک و دوماهى يا هه مان هه لبه ستې بکارئینايى، ئانكو هيچ هه لبه ستقانه كې دى يى كورد بهرى هه وه نه قې چه نده نه نجام نه دايه، نه قال خوارې موونه يه كا ديوانا وى يه:

هه ر چ ل من كرى مهلا جامې مه يا دوساله كر غونچه له با ژ په ننگ گولې ديمې ب سر نوما مهلي (ديرا دوماهى يا هه لبه ستې)

شوبه ه تى بولبولان سه حه ر له و مه فه غان و ناله كر

(دؤسكى، ۲۰۰۵: ۱۲۷-۱۳۸)

د شياندايه هه لبه ستين ته خه لوسا ل ده ستپيکې، يان ل ده ستپيکې و دوماهى يا وى هاتينه بکارئینان ب نه قې په ننگى پيشچاف بکه ين:

ژ	هژمارا هه لبه ستى	ديرا ده ستپيکې	ديرا دوماهى
۱	۳	مهلې	مهلې
۲	۳۹	مهلا	مهلې
۳	۵۱	مهلا	مهلا
۴	۶۰	مهلا	مهلې
۵	۷۷	مهلا	مهلا

د- مهلايې جزيرى د (۱۷) هه لبه ستين ته خه لوسا دا ديرو دوماهى دا بکارئیناينه، ئانكو د هنده ك ديرون دى يين هه لبه ستى دا بکارئیناينه، نه قې حاله ته پتر د هه لبه ستين نه ستوونى دا هه يه، كو نه قين ل خوارينه:

ژ	هژمارا هه لبه ستى	ژ	هژمارا هه لبه ستى	ژ	هژمارا هه لبه ستى
۱	۱	۷	۵۱	۱۳	۱۱۵
۲	۱۲	۸	۵۷	۱۴	۱۱۶
۳	۱۳	۹	۶۴	۱۵	۱۱۷
۴	۳۷	۱۰	۹۲	۱۶	۱۱۸
۵	۴۶	۱۱	۹۶	۱۷	۱۲۳
۶	۴۸	۱۲	۱۱۴		

نه قال خوارې پارچه يه كه ژ هه لبه ستين ته خه لوسا وى نه د ديرو دوماهى دا:

ناه ژ ده ستى وى سوړې دل ژ مه يى حه واله كر (ديرا ده ستپيكا هه لبه ستى)

هـ-مه لای جزیری ناسناقی (نیشانی) ژى بؤ ته خه لوسى بكارئینایه، به لى ب دیتتا مه ئه و پتر بؤ مه به سته كا ره وانبئى هاتیه، چونكى ئه وى نیشانی ب تنى (۱۴) جار د (۱۴) دیران دا بكارئینایه و ریژه یا وى ب تنى (۸۱۲، ۷٪)یه، ئه قین ل خوارى ئه و (۱۴) دیرین یین مه لای جزیری (نیشانی) وه كو ته خه لوس تیدا بكارئینای، به لى د پرائى یا وان دیران دا پتر ژ په یقه كا (نیشانی) یان (نیشانی) و (نیشانی) پیکفه هاتینه:

غالباً نه هلى زه مانى ما ميه لاده ميين
(دیرا پیش دوماهى یا هه لبه ستى)
قه نه مابين ژ كه رى مه ی رهش و گایى ته یی بهش
عارفین نه هلى به صارت ژ نه سق مه ردومى چه شم
(دیرا دوماهى یا هه لبه ستى)
سورمه پووش د به یاضى وه قه بايا خوه یه رهش
(دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۶۹)

<p>وه ره نیشانی نیشانی ده خوه بى په رده سه حر لى ژ خوونى بکه په ره یز كو شه هیدان چ حساب (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۷۴)</p>	<p>قه صدی سه رچه شمه یی حه یوان حه قیقه ت كه نیشانی ب جه هانئ مه به مه غروور كو جه هان عینى سه رابه (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۲۵۹)</p>
<p>جاره كى گو هده نیشانی نه مه لایى وه ره باقى ژ خوونى من دل و جان و ده هه ن و كامه له باله ب (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۷۶)</p>	<p>خه ط و خالان نیشانی نیشانی ده مه ژ ناقى خوه را ب ده فته ر كه (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۲۷۸)</p>
<p>ژ حوسنا بى نیشان نادى نیشانه ك نیشانی گهر ژ دل مه كرا ب په ره یز (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۵۲)</p>	<p>سه حر گه هزو هره سیمایا مه چوو گولشه ن ب سه یرانى ب سه ر چه هقین نیشانی دا خرامى ئه و هلال ئه بروو (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۲۸۷)</p>
<p>بره یین ژ ده ستى قودره ت نیشانه كر نیشانی لامع ژ بهر دبارن چ یه نگی یه ك وه په روهش (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۶۶)</p>	<p>داخلى مه جلس بووی ئیشه ف نیشانی له و كو خه ف جامئ رووحانى ل نه هلى دا نیشاندن ماهئ نه و (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۲۹۵)</p>
<p>دو قه ده ح مه ی ب نیشانی دده رت په ننگ ب په ننگ نیرگزا نازكه ره عنا و گولا تازه یه گهش (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۶۹)</p>	<p>گهر چ پور خال و نیشانی ئه ماما ب نیشانی كو تو بى نیشانی (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۳۰۷)</p>
<p>وه ك نیشانی نه قش و نیشانه ك ته دى ئى كو نیشانه ك ته دى كانئ غه له ط؟ (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۸۴)</p>	<p>مه لا (باله) د فى ده وری ب فى په نگی ب فى طه وری نیشان دا وه ك نیشانی كهس ده رانین دوپ ژ به حره ینئ (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۳۱۷)</p>
<p>مه ردومین جه هقین مه لئ عه كسا خوه دى وه ك نیشانی مال نیشانی غه له ط (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۸۶)</p>	<p>ب نیشانی قودره ت بى نیشانی چ نیشان ظولمه تن نور ئه فشانی (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۳۳۷)</p>

یان (نشانی)، ناسناقئ سهره کیئ مه لایئ جزیری ژئ هه یه. هه لبه ستفانی ب تنئ د (۵) هه لبه ستان دا ب پڙه یا (۱۳۲، ۴٪) نافی خو (ئه حمه د) و نافی و ناسناقئ (ئه حمه د + نشانی) بکارئینایه و ناسناقئ (مه لا/ مه لئ) د گه ل دا نینه:

هژمارا جارن	حاله ت
۱۰	(مه لا + نشانی)
۴	(مه لا + ئه حمه د)
۳	(مه لئ + نشانی)
۱	(مه لئ + ئه حمه د)
۰	(نشانی + ئه حمه د)
۵	ئه حمه د ب تنئ
۱	نشانی ب تنئ

• د هه لبه ستا هژماره (۳۸) دا په یفا (ئه حمه د) دوو جارن هاتیه بکارئینان.

ل دوماهی یا ئه فئ پشکئ د شیان دایه بیژین کو مه لایئ جزیری وه کی هه لبه ستفانین مه زنین ملله تین ده وروبه ر هونه ری ته خه للوس ب په نگه کئ به رفره ه و ریك و پیك بکارئینایه.

۲- پوئ ته خه للوسا (مه لا/ مه لئ) د به رهه فکرا ته فعیله و سه روایین دیوانئ دا:

مه د پوخته ی دا دیار کر، کو عه روو ز زانسته کئ بیانیه و ل گه ل سروشتئ زمان و هه لبه ستا کوردی ناگونجیت، له ورا هه لبه ستفانین کلاسیکین کورد گه له ک ته کنیک و ریك بکارئینایه دا کو بشین هه لبه ستا ل سه ر سیسته مئ عه روو زئ بقه هینن. بو نموونه وان گه له ک په یفین عه ره بی و فارس بکارئینان، دیسان گوهورین د قالب و ته فعیله یین هه لبه ستا عه ره بی دا دکرن (گه ردی، ۱۹۹۹: ۳۳۶-۳۳۷). ژ لایئ سه روایین فه چه ندین گوهورین ئه نجامداینه، ب پامانه کا دی هه لبارتن و پڙکرنا په یقان ب په نگه کئ ژیر و هشیارانه دهاته ئه نجامدان، ب گومان هه لبارتن و پڙکرنا ته خه للوسئ ژئ یا گریدای ئه فئ ریكخستنا عه روو زئ یه، ئانکو هه لبه ستان یئ نه چاربوو ته خه للوسئ ل گه ل

ژ سه رجه مئ (۱۴) دپڙین ته خه للوسا (نشانی) تیدا هاتیه بکارئینان، ب تنئ ل (۴) جهان بو مه به ستین په وانبیژئی نه هاتیه بکارئینان.

و- هه لبه ستان د هنده ک هه لبه ستان دا نافی خو (ئه حمه د) یان ناسناقئ (نشانی) بکارئینایه، به لئ د هژماره کا وان هه لبه ستان دا؛ ژ بلی نافی (ئه حمه د) و ناسناقئ (نشانی) ناسناقئ سهره کیئ خو (مه لا/ مه لئ) ژئ د گه ل دا بکارئینایه ب ئه فی په نگئ ل خواری:

هژمارا هه لبه ستئ	مه لا	مه لئ	ئه حمه د	نشانی
۱۲	۱			۱
۱۳	۱			۱
۳۰	۱		۱	
۳۷	۱		۱	
۳۸			۲	
۴۲	۱		۱	
۴۶	۱			۱
۵۱	۱			۱
۵۲	۱			
۵۷	۱	۱		۱
۵۹		۱		۲
۶۳			۱	
۸۵	۱		۱	
۸۶			۱	
۸۹	۱	۱		۱
۹۲		۱		۱
۹۶	۱			۱
۹۹	۱			۱
۱۰۴	۱			۱
۱۰۷			۱	
۱۰۸	۱			۱
۱۱۴	۳			۱

د خشته ی دا دیار دبیت کو د پرانی یا هه لبه ستان دا (مه لا/ مه لئ) هاتیه بکارئینان، ئانکو ل گه ل (ئه حمه د)

تہ فعلیہ، قالبہ کیش و سہروایین ہلہستہ بگونجینیت۔ (رہشید، ۲۰۲۱: ۲۹)۔

۱-۲ رۆلّی تہ خہ لّوسا (مہلا/ مہلّی) د بہرہہ فکرا تہ فعلیہ یین دیوانی دا: دہریا رپہ مہلّی دا:

مہلایّی جزیری د دیوانا خو دا (۱۲۳) ہلہستہ ہنہ، دوو ہلہستہ ب زمانین بیانہ (تیک ب زمانن عہرہ بی و تیک ژی ب زمانن فارسی). ہلہستہ ستقانی بو (۱۲۱) ہلہستہ ستقانی د ئه فئّی دہریایّی دا (۱۲) قالبہ کیش بکارئینانہ، د ہمی قالبہ کیشان دا تہ خہ لّوسا (مہلا/ مہلّی) ہاتہ بکارئینان و گونجاندن، ئه فئّی ل خوارئ نمونہ یین ہلہستہ یینہ بو قالبہ کیشین تہ خہ لّوس تیدا رپّہ ہا گہ لہ کا دہریا، قالبہ کیش و تہ فعلیہ یان بکارنہ ئیناہہ). ہاتی:

ژ	قالبہ کیش	نمونہ یا ہلہستہ
۱	رہمہ لا ہشتا سالم	چہندہ کی صادق جہ ما بن ئہر بیژئی جانفدابن وہک مہلّی لازم تو نا بن وی ژ دل جاننّ خوہ دایہ (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۳۶۷)
۲	رہمہ لا ہشتا مہ حزووف	غہفلہ تئی کو کہ ششفی شیر دہست ب دہست ہاتن جہ گہر گۆ: غہ بینہت یا مہلّی مسکین مہلا کہر کر کہ زہب (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۷۸)
۳	رہمہ لا ہشتا مہ قسوور	شہرحئی حالی من مہلا نارت بہیاضی ہی تہمام فئی سہوادئی گہر چ ہر دہم ژئی برن سہد ننتخاب (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۸۱)
۴	رہمہ لا ہشتا مہ خبوونا مہ حزووف	دی ژ حہق جاذبہ یہک دل بگرت و ہرنہ مہلا ژ ئہ زہل گہر تو ہدایہت نہبت ئرشاد دی چ کت (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۹۶)
۵	رہمہ لا ہشتا مہ خبوونا مہ قسوور	ب حہبابئی مہ بہ مہ غروور ووہہ سہرگہ شتہ مہلا باق بہر کہفتی یہ وی بی وہ مہ سہرگہ شتہ حہباب (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۷۴)
۶	رہمہ لا ہشتا مہ خبوون	جارہ کئی گوہدہ نشانی نہ مہلّی یی و ہرہ باقئی ژ خونئی من دل و جان و دہہن و کامہ لہ بالہب (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۷۶)
۷	رہمہ لا شہشا مہ خبوونا مہ قسوور	جہوہرئی عالی یہ عونصور مہ مہلا (بالحقیقہ) نہ ژ خوار ئوسطوقوسین (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۴۱)

۸	پہملا شہشاہ حزووف	ئہی مہلا باوہر ب مہحبوبان مہکہ کاری وان ہەر ئہخذئ جانہ بی خہطا (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۷۲)
۹	پہملا ہہشتا مہشکوول	ژ جہگہر مہلا پلنگان ب کولابئ پهنس کہرکر ئہسدان ژ پهنجہ قیران دل و سینہ ہہرشاندن (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۲۳۰)
۱۰	پہملا شہشاہ مہخبوونا مہحزووف	ژ ئہزہل یہک جہہتی دایہ مہلیئ ہەر مہ ئخلاصہ ژ ئہسابئ دوعا (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۴۷)
۱۱	پہملا ہہشتا مہخبوونا ئہسلہم	ہاتہ دەستئ مہ د رەقصئ و دگؤ: بل ژ مہلیئ دہست ب کہس دی د سہمایا کو مہلا تئ نادم (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۲۱۸)
۱۲	پہملا شہشاہ مہخبوونا ئہسلہم	تہ مہلا پور د جہگہر گہزمنہ لہو وہ پەریشانی و پور ئیشانی (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۳۰۷)

ل دويف ہژمارا نيڤہديرا ہہلبہستئ و جہئ تہفعيلہيان: تہخہلوسا (مہلا/ مہلئ) د نيڤہدير و تہفعيلہيئ دہريا
پہمہلئ دا ب ئہفی رپہنگئ ل خواری ہاتہ بکاريئان:

ج.تہفعيلئ	نيڤہديرا	تہفعيلہ	مہلئ	ج.تہفعيلئ	نيڤہديرا	تہفعيلہ	مہلا	ہہلبہستئ
۳	۱	فہعيلون	۱					۸
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۱۱
				۴	۱	فہعيلون	۱	۱۲
				۳	۱	فہعيلاتون	۱	۱۳
۲	۲	فاعيلاتون	۱	۳	۲	فاعيلاتون	۱	۱۴
				۲	۱	فاعيلاتون	۱	۱۵
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۱۶
۱	۱	فہعيلاتون	۱					۱۷
				۴	۱	فاعيلون	۱	۱۸
				۴	۱	فاعيلون	۱	۲۱
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۲۴
۴	۱	فاعيلون	۱					۲۵
				۴	۱	فاعيلون	۱	۲۶
۴	۱	فاعيلون	۱					۳۱

۳	۱	فاعيلاتون	۱					۳۴
۳	۱	فه عيلاتون	۱					۳۵
				۳	۱	فاعيلاتون	۱	۳۶
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۳۷
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۴۲
				۱	۲	فاعيلاتون	۱	۴۵
				۲	۱	فه عيلاتون	۱	۴۷
۴	۱	فاعيلون	۱					۴۹
				۴	۱	فاعيلون	۱	۵۰
				۳	۱	فاعيلاتون	۱	۵۲
				۲	۱	فه عيلاتون	۱	۵۵
۲	۱	فاعيلاتون	۱					۵۹
۴	۱	فه عيلون	۱	۲	۱	فه عيلاتون	۱	۶۰
				۴	۱	فه عيلون	۱	۶۵
۳	۱	فه عيلاتون	۱					۶۷
				۲	۱	فه عيلاتون	۱	۶۸
۴	۱	فه عيلون	۱	۳	۲	فه عيلاتون	۱	۷۲
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۷۳
				۳	۲	فاعيلاتون	۱	۷۴
				۱	۱	فاعيلاتون	۱	۷۸
						فه عيلاتون+	۱	۷۹
						۲ و ۱	۱	فاعيلاتون
۴	۱	فاعيلون	۱					۸۱
				۳	۱	فه عيلون	۱	۸۳
				۲	۱	فاعيلاتون	۱	۸۵
۲ و ۱	۱ و ۲	فه عيلاتون و فاعيلاتون	۲					۸۸
۳	۲	فه عيلاتون	۱	۲	۲	فه عيلاتون	۱	۸۹
۱ و ۲	۲ و ۲	فاعيلاتون	۲	۴	۲	فاعيلاتون	۱	۹۰
				۳ و ۲	۲ و ۱	فاعيلاتون	۲	۹۱
۲	۲	فاعيلاتون	۱					۹۳
۳	۱	فاعيلاتون	۱					۱۰۰
				۱	۱	فه عيلاتون	۱	۱۰۴
۲	۱	فاعيلاتون	۱					۱۰۵
۴	۱	فاعيلون	۱	۴	۱	فاعيلون	۱	۱۰۶
				۴	۱	فه عيلون	۱	۱۰۹

۲	۱	فہ عیلاتون	۱					۱۱۱
۳	۱	فہ عیلاتون	۱					۱۱۲
				۲	۲	فہ عیلاتون	۳	۱۱۴
				۱	۲	فہ عیلاتون		
				۱	۲	فہ عیلاتون		
۳	۱	فہ عیلاتون	۱					۱۱۶
				۲	۱	فہ عیلاتون	۱	۱۱۷

د خستہ یی سہری دا دیار دبیت ہژمارا بکارئینانا تہ خہ للوسا (مہلا/ مہلی) د ہر تہ فعیلہ یہ کی دا ب ٹہ فی رہنگی ل خواری یہ:

ہژمارہ	تہ فعیلہ	ژ
۲۷	فاعیلاتون	۱
۱۹	فہ عیلاتون	۲
۱۰	فاعیلون	۳
۷	فہ عیلون	۴
۶۳	سہرجم	

پہیفا (مہلا) د ہہ لبہ ستا ہژمارہ (۷۹) دا کہ فتیہ د ہہردوو تہ فعیلہ یین (فہ عیلاتو) و (فاعیلاتون) دا، ٹانکو برگا (مہ) مایہ ل گہل تہ فعیلا (فہ عیلاتو) و برگا (لا) چوویہ ل گہل تہ فعیلا (فاعیلاتون) ب ٹہ فی رہنگی ل خواری:

ژ جہ گہر مہلا پلنگان ب کولابی پهنس کہر کر
 ٹہ سہدان ژ پهنجہ فیپران دل و سینہ ہہر شاند
 (دوسکی، ۲۰۰۵: ۲۳۰)

کر	کہر	س	پہن	بی	لا	کو	ب	گان	لن	پ	لا	مہ	گہر	جہ	ژ
تون	لا	عی	فا	تو	لا	عی	فہ	تون	لا	عی	فا	تو	لا	عی	فہ
دن	شان	ر	ہہ	نہ	سی	لو	د	ران	فی	جہ	پہن	ژ	دان	سہ	ٹہ
تون	لا	عی	فہ	تو	لا	عی	فہ	تون	لا	عی	فا	تو	لا	عی	فہ

مہلای جزیری تہ خہ للوسا (مہلا/ مہلی) (۶۴) جاران د (۵) تہ فعیلہ یین دہریا رہمہ لی دا بکارئینابہ، ٹانکو شیاہ تہ خہ للوسی ل گہل وان تہ فعیلان بگونجینیت.

۲-۱-۲- پوٽي ته خه لوسا (مهلا/ مهلي) د بهر هه فکرنه ته فعيلاه يين دهر يا ههزه جي دا:

دهر يا ههزه ج د ديوانا جزيري دا ب ريژهيا (۲۶،۶۰۵٪) هاتيه بکاريئنان (گهردى، ۲۰۰۳: ۱۹۶). هه لبه ستفاني د نه فني دهر يايين دا (۹) قابله کيش بکاريئناينه، د هه مي قابله کيشان دا ته خه لوسا (مهلا/ مهلي) هاتيه بکاريئنان و گونجاندن، نه فني ل خواري نمونه يين هه لبه ستانه بو قابله کيشين ته خه لوسا تيدا هاتي:

ژ	قابله کيش	نمونه يا هه لبه ستی
۱	ههزه جا هه شتا نه خره با مه کفوفا مه جزووف	سه ر تا ب قه ده م نه ر بسوژم شو بهي مه لايي په روانه صفت صوه تم وي صه وت و حه سم نه ز (دوسکي، ۲۰۰۵: ۱۴۶)
۲	ههزه جا هه شتا سام	مه لايي قامه تا يه کتا قيامت من ب چه هقان دي فراقی روسيا بن ته ژ من جاني شرين جي دا (دوسکي، ۲۰۰۵: ۴۴)
۳	ههزه جا هه شتا نه خره با نه بتر	نيرو تو به س بکه لوقماني يي خانم لوطفه ک ب مه لي را بکه سه ود ايم نه ز (دوسکي، ۲۰۰۵: ۱۴۸)
۴	ههزه جا شه شا نه خره با مه قبوزا مه قسوور	بوري و ب غه نجه کي مه لا کوشه نه و غونچه له با ده لال و غه نجاج (دوسکي، ۲۰۰۵: ۱۱۰)
۵	ههزه جا چوارا سام	وه ره پيشبه ر مه لايي خوه شه هيد و موبته لايي خوه (دوسکي، ۲۰۰۵: ۳۴۳)
۶	ههزه جا هه شتا نه خره با مه کفوفا مه قسوور	شعرا ته مه لا سحر ي شه ککه رريزه ب موعجز زانم ژ له بي له علي ته نه ف له فظ و نه دا گرت (دوسکي، ۲۰۰۵: ۹۲)
۷	ههزه جا شه شا مه جزووف	وه ره خانم بکوژ بسته ب خه نجه ر مه لي نه مها ب ده ستی خوه ي موباره ک (دوسکي، ۲۰۰۵: ۲۰۶)
۸	ههزه جا هه شتا موسه بيه غ	مه لاهه ر وي بين هه ر وي نه گه ر هه ر وي د ناسي تو (هو المعبود و المشهود بل لا غير في الدارين) (دوسکي، ۲۰۰۵: ۲۲۷)
۹	ههزه جا شه شا مه قسوور	مه لا جاني ته چاوا په هله وان کر ل تايين خه مري يان زولفان دل ناويز (دوسکي، ۲۰۰۵: ۱۵۲)

ل دویف ہژمارا نیفہ دپڑین ہہ لہہ ستی و جہی تہ فعیلہ یان؛ تہ خہ لوسا (مہلا/ مہلی) د نیفہ دپڑ و تہ فعیلہ یین دہریا
 ہہ زہ جی دا ب تہ فی رہنگی ل خوارئی ہاتیہ بکارئینان:

ج.تہ فعیلن	نیفہ دپڑا	تہ فعیلہ	مہلی	ج.تہ فعیلی	نیفہ دپڑا	تہ فعیلہ	مہلا	ہ.ہہ لہہ ستی
				۳	۱	مہ فاعیلون	۱	۱
				۴	۱	فہ عوولون	۱	۲
				۱	۱	مہ فاعیلون	۱	۷
				۲	۱	مہ فاعیلو	۱	۱۹
۲	۲	مہ فاعیلو	۱					۲۰
				۳	۱	مہ فاعیل	۱	۲۷
				۲	۱	مہ فاعیلون	۱	۳۲
۳	۲	مہ فاعیلون	۱					۴۰
				۴	۱	فہ عوولون	۱	۴۳
۲	۲	مہ فاعیلو	۱	۴	۱	فہ عہل	۱	۴۴
				۱	۱	مہ فاعیلون	۱	۴۶
۱	۲	مہ فاعیلون	۱					۶۶
				۳	۲	مہ فاعیلو	۱	۷۶
				۱ و ۱	۱ و ۱	مہ فاعیلون	۲	۷۷
				۲	۱	مہ فاعیلو	۱	۸۰
				۳	۱	مہ فاعیلو	۱	۸۴
				۱ و ۱	۲ و ۱	مہ فاعیلون	۲	۸۷
۲	۲	مہ فاعیلو	۱					۹۵
				۱	۲	مہ فاعیلون	۱	۹۶
				۱	۱	مہ فاعیلون	۱	۹۸
				۳	۱	مہ فاعیلو	۱	۱۰۱
				۴	۱	فہ عوولون	۱	۱۰۲
۴	۲	مہ فاعیلون	۱	۱	۲	مہ فاعیلون	۱	۱۰۳
				۱	۱	مہ فاعیلون	۱	۱۰۸
				۲	۱	مہ فاعیلون	۱	۱۱۰
				۲	۲	مہ فاعیلو	۱	۱۱۳
				۳ و ۲	۲ و ۱	مہ فاعیلون	۲	۱۱۵
۳	۱	مہ فاعیلو	۱					۱۲۱
				۴	۱	فہ عہل	۱	۱۲۲
				۲	۲	مہ فاعیلو	۱	۱۲۳

د خشته یی سهری دا دیار دبیت هژمارا بکارئینانا ته خه لوسا (مهلا/ مهلی) د ههر ته فعیله یه کن دا ب ته فی رهنگی ل خوارئ یه:

هژماره	ته فعیله	ژ
۱۷	مه فاعیلون	۱
۱۱	مه فاعیلو	۲
۳	فه عوولون	۳
۲	فه عه ل	۴
۱	مه فاعیل	۵
۱	مه فاعیلون	۶
۳۵	سهرجه م	

ههژی به حسکرئ یه د پهرتووکا (رابه ری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی) دا قالبه کیشی هه فپشک یی (ههزه جا ههشت ته فعیلا نه خره با مه کفوفا نه بتهر/ مه جبووب) ب قالبه کیشی (ههزه جا ههشت ته فعیلا نه خره با مه کفوفا نه بتهر) هاتیه هژمارتن، به لی ده می نه و هه لبه سته دهینه برکه کرن، دیار دبیت نیقه دپرا ئیکئی یا هه لبه ستی ل سهر قالبه کیشی (ههزه جا ههشت ته فعیلا نه خره با مه کفوفا مه جبووب) ه، ئانکو ته فعیلا (فه عه ل) هاتیه بکارئینان، کو هه مان ته فعیله یه یا په یفا (مهلا) دکه فیه تیدا، نمونه نه فال ل خوارئ یه:

سه د شیش ل دل دانه ژ مهرئ مه مه لا

له و ههر ب فهغان مثلی نه ی و نایم نه ز

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۴۸)

سه د	شی	ش	ل	دل	دا	نه	ژ	مه	ری	مه	مه	لا
مه ف	عوو	لو	مه	فا	عی	لو	مه	فا	عی	لو	فه	عه ل
له و	ههر	ب	فه	غان	مث	لی	نه	یو	نا	یم	نه ز	
مه ف	عوو	لو	مه	فا	عی	لو	مه	فا	عی	لو	فه ع	

نیقه دپرا ئیکئی ب ته فعیله یا (فه عه ل) ب دوماهی

دهیت و دبیزئ (مه جبووب)، نیقه دپرا دووی ب ته فعیله یا (فه ع) ب دوماهی دهیت و دبیزئ (نه بتهر).

دهریا ره جه ز د دیوانا جزیری دا ب ریژه یا (۲۰، ۱۸۳٪) هاتیه بکارئینان (گه ردی، ۲۰۰۳: ۱۹۶). هه لبه ستفانی د نه فی ده ریایی دا (۶) قالبه کیش بکارئینانه، د هه می قالبه کیشان دا ته خه لوسا (مهلا/ مهلی) هاتیه بکارئینان و گونجاندن، نه فین ل خوارئ نمونه یین هه لبه ستانه بو قالبه کیشین ته خه لوس تیدا هاتی:

مه لایی جزیری ته خه لوسا (مهلا/ مهلی) (۳۵) جارن د (۶) ته فعیله یین ده ریا ههزه جی دا بکارئینانه، ئانکو شیاپه ته خه لوسئ ل گه ل وان ته فعیلان بگونجینیت.

۲-۱-۳- رۆلی ته خه لوسا (مهلا/ مهلی) د بهر هه فکرن

ژ	قالبه کیش	نمونہ یا ہلہبہستی
۱	رہجہزا ہشتا سالم	ظاہر دیژم پند گیر دا دل نہدی زولفا حریر شوبھی مہلی دینی ئہسیر گوہدیڑہ قہولئی موعتہ بہر (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۴۲)
۲	رہجہزا ہشتا موزال	شاهدہ زار پہنگ خہ مملین رہقص و سہ ما پئی کہ مملین ئیرؤ مہلا ئہم سہد دلین ساقی و ہرین جاما زوجاج (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۱۳)
۳	رہجہزا ہشتا مہتویا مہخبوون	غونچہ لہبا ژ پہنگ گولئی دیمی ب سہر نوما مہلی شبہتہتی بولبولان سہحر لہو مہ فہغان و نالہ کر (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۳۸)
۴	رہجہزا چوارا مورہفہل	مہلا ل عومری بی فہیدہ بوری کوشتا ب زوری قہہر و نہدامت (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۰۰)
۵	رہجہزا ہشتا مہتویا مہخبوونا موزال	زور و فہقیر و موبتہلا زاہد و صوفی و مہلا کوشتنہ ئہو ب سہد بہلا کہس نہکہفت بہلایئ زولف (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۹۲)
۶	رہجہزا چوارا سالم	چہشمہک ل ئہحوالی مہبی دہر حہق مہلی بی پہردہبی (دؤسکی، ۲۰۰۵: ۳۵۵)

ل دویف ہژمارا نیفہدیڑا ہلہبہستی و جہئی تہفعیلہبان؛ تہخہلوسا (مہلا/ مہلی) د نیفہدیڑ و تہفعیلہبیئ دہریا
رہجہزی دا ب ئہقی رہنگئی ل خوارئی ہاتیہ بکارئینان:

ہ۔ہلہبہستی	مہلا	تہفعیلہ	نیفہدیڑا	ج.تہفعیلئی	مہلی	تہفعیلہ	نیفہدیڑا	ج.تہفعیلئی
۳	۲	موستہفعیلون	۱ و ۲	۳ و ۴				
۵	۱	موستہفعیلون	۱	۳				
۹	۱۷	موستہفعیلون	۱ و ۲	۴				
۱۰	۱	موستہفعیلون	۱	۲				
۲۳	۱	موستہفعیلاتون	۱	۱				
۲۹	۱	موستہفعیلون	۲	۱				

				۲	۱	موسسه فعیلون	۱	۳۳
۴	۱	مه فاعیلون	۱	۲	۲	مه فاعیلون	۱	۳۹
۱	۲	موسسه فعیلون	۱					۴۱
۳	۲	موسسه فعیلون	۱					۵۳
				۱	۲	موفته عیلون	۱	۵۴
۲	۲	موسسه فعیلون	۱					۵۶
۴	۱	موسسه فعیلون	۱					۵۷
۱	۱	موفته عیلون	۱					۵۸
				۴	۱	مه فاعیلون	۱	۶۱
۲ و ۱	۱ و ۱	موسسه فعیلون	۲					۶۲
۱	۱	موسسه فعیلون	۱					۶۴
۳	۱	موفته عیلون	۱					۷۱
۱	۲	موسسه فعیلون	۱					۸۲
				۴	۱	موسسه فعیلون	۱	۹۴
۲	۱	موسسه فعیلون	۱	۳	۲	موسسه فعیلون	۱	۹۷
۱ و ۱	۲ و ۲	موسسه فعیلون	۲					۱۱۸
۴	۱	موسسه فعیلون	۱					۱۱۹
				۲	۱	موسسه فعیلون	۱	۱۲۰

د خشته یی سهری دا دیار دبیت هژمارا بکارئینانا ته خه للوسا (مه/لا مه لئ) د ههر ته فعیله یه کئ دا ب ئه فی ره ننگن ل خوارینه:

هژماره	ته فعیله	ژ
۳۹	موسسه فعیلون	۱
۳	مه فاعیلون	۲
۳	موفته عیلون	۳
۱	موسسه فعیلاتون	۴
۴۶	سهرجه م	

مه لایئ جزیری ته خه للوسا (مه/لا مه لئ) (۴۶) جاران د (۴) ته فعیله یی دهریا ره جه زئ دا بکارئینایه، ئانکو ئه و شیایه ته خه للوسئ ل گه ل وان ته فعیلان بگونجینیت.

۲-۱-۴- پۆلی ته خه لوسا (مه/لا مه/ل) د بهرهمه فکرا ته فعیله یین ده ریایین لیکدای دا:

د زانستې عهرووزې دا (۹) ده ریایین لیکدای هه نه، تانکو د (۹) ده ریایان دا دوو جوړه ته فعیله د پیکهاتا وان دا هه نه، له ورا دبیزنې ده ریایین لیکدای (البحور المرکبه) (عبداللطیف، ۱۹۹۹: ۳۲).

مه لایې جزیری (۴) ده ریایین لیکدای (موزارع، سه ریخ، به سیت و خه فیف) د دیوانا خو دا بکارئیناینه، ریژه یا هه چار ده ریایان پیکفه دگه هیته (۷،۳۳۹٪) ی (گه ردی، ۲۰۰۳: ۱۹۶). بو هه ده ریایه کې ب تنی ئیک قابله کیش بکارئینایه و بو سه رجه م قابله کیشان ته خه لوسا (مه/لا مه/ل) ل گه ل ته فعیله یین وان گونجانیده ب نه فی په نگې ل خواری:

ژ	قابله کیش	نمونه یا شعری
۱	سه ریعا شه شا مه تو یا مه و قووف	ئابې ره وان من دی یه شعرا مه لا (ینکر للماء لسوء المزاج) (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۸۷)
۲	موزارعا هه شتا نه خه رب	میری و پادشاهی موویه ک ل نک مه لایې نادم ب مولکې عالم یه ک ذه رره یه ک عنایه ت (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۹۸)
۳	به سیتا هه شتا مه توی	نوورې چرایې دلن چهره گوشایې دلن شه یخ و مه لایې دلن قبله نه مایې دلن (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۵۹)
۴	خه فیفا شه شا مه خبوونا نه سلهم	پې ل سه ر دیده یین مه لایې دایین خه لوه یا صووفی یان مونه ووهر که (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۷۸)

ته خه لوسا (مه/لا مه/ل) د هه ر چار ده ریایان دا ب نه فی په نگې ل خواری هاتیه بکارئینان:

هه له به ستې	مه لا	ته فعیله	نیقه دیرا	ج. ته فعیلې	مه لې	ته فعیله	نیقه دیرا	ج. ته فعیلې
۴	۱	فاعیلون (بس)	۱	۲				
۲۲	۱	فاعیلاتون (مو)	۱	۴	۱	فاعیلاتون (مو)	۱	۴
۲۸	۱	فاعیلون (سر)	۱	۳				
۳۰	۱	موفته عیلون (سر)	۱	۲				
۴۸	۱	موفته عیلون +						
فاعیلون (بس)	۲	۲ و ۱						

						مه فعوولو+فاعيلاتون	۱	۵۱
						۲و۱	۱	(مو)
				۱	۱	موفته عيلون(سر)	۱	۶۹
				۳	۱	موفته عيلون(بس)	۱	۷۰
۲	۱	مه فاعيلون (خف)	۱					۹۲

هه لبه ستفانی د ده ریا سه ریع و به سیتی دا ته خه للوسا (مه لا/ مه لی) د ته فعیله یین (فاعیلون) و (موفته عیلون) دا و د ده ریا موزارعی دا د ته فعیلا (فاعيلاتون) دا و د ده ریا خه فیفی دا د ته فعیلا (مه فاعیلون) دا بکارئینایه، نه و ته فعیله یین ته خه للوسا تیدا هاتینه بکارئینان ئه فین ل خوارینه :

ژ	ده ریا	ته فعیله	هژماره	ته فعیله	هژماره	سه رجه م
۱	سه ریع	فاعیلون	۱	موفته عیلون	۲	۳
۲	به سیت	فاعیلون	۱	موفته عیلون	۱	۲
۳	موزارعی	فاعيلاتون	۲			۲
۴	خه فیف	مه فاعیلون	۱			۱

د هه ردوو ده ریا یین به سیت و موزارعی دا ته خه للوسا (مه لا) د ناقه را دوو ته فعیله یان دا بکارئینایه، ب ئه فی ره نگی ل خوارئ:

- موفته عیلون + فاعیلون (د ده ریا به سیتدا):

نووری چرایئ دلن چهره گوشایئ دلن

شه یخ و مه لایئ دلن قبله نه مایئ دلن

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۵۹)

نوو	رئی	چ	را	یئ	د	لن	چه	ره	گو	شا	یئ	د	لن
شهی	خو	مه	لا	یئ	د	لن	قب	له	نه	ما	یئ	د	لن
موف	ته	عی	لون	فا	عی	لون	موف	ته	عی	لون	فا	عی	لون

ته خه للوسا (مه لایئ) که فتیله د هه ردوو ته فعیله یین (موفته عیلون) و (فاعیلون) دا.

- مه فعوولو + فاعیلاتون (د دهریا موزارع دا):

ئیرۆ مِه لَ سَه رَا پَا لَه و تِیک بوومه ئاتَه ش
 من دی سه حهر خه راما ن نه ی شه ککه را شرین مه ش
 (دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۶۵)

ته ش	ئا	مه	بوو	ك	تۆ	له و	پا	را	سه	لا	مه	رۆ	ئیر
تون	لا	عی	فا	لو	عوو	مه ف	تون	لا	عی	فا	لو	عوو	مه ف
مه ش	رین	ش	را	که	شه ک	نه ی	مان	را	خه	حهر	سه	دی	من
تون	لا	عی	فا	لو	عوو	مه ف	تون	لا	عی	فا	لو	عوو	مه ف

ته خه لלו سا (مه لا) که فته ده هردوو ته فعیله یین (مه فعوولو) و (فاعیلاتون) دا.

پشتی مه ته فعیله یین ههر (۷) دهریا یان پیشچا فکری ن و تیدا ته خه للو سا (مه لا/ مه لۆ) ده ستنی شانگری، د شیاندایه ل دو یف خالی ن ل خواری هژماره و ریژه یین بکارئینان و گونجاندا ته خه للو سی ل گه ل ته فعیله یان دیار بکه یین:
 أ- هه لبه ستقانی (۱۵۵) جار ان ته خه للو سا (مه لا/ مه لۆ) د (۷) دهریا یان دا بکارئینایه، هژماره و ریژه یا وی د ههر دهریا به کۆ دا ب نه فی په نگۆ ل خواری یه:

ژ	ده ریا	هژماره	ریژا سه دی %
۱	په مه ل	۶۴	۴۱,۲۹۰
۲	هه زه ج	۳۵	۲۲,۵۸۰
۳	په جه ز	۴۶	۲۶,۶۷۷
۴	سه ری ع	۳	۱,۹۳۵
۵	موزارع	۳	۱,۹۳۵
۶	به سی ت	۳	۱,۹۳۵
۷	خه فی ف	۱	۰,۶۴۵
	سه رجه م	۱۰۰	۱۰۰

ب- هژمارا بکارئینانا ته خه للوسن د هردوو نیقه دیران دا (صدر و عه جز) ب نه فی په نگی ل خواری یه:

نیقه دیر	په مه ل	هه زه ج	په جه ز	موزارع	سه ریع	به سیت	خه فیف	سه رجه مئ گشتی
نیقه دیرا ئیکئی	۴۸	۲۲	۱۸	۳	۳	۲	۱	۹۷
نیقه دیرا دووین	۱۶	۱۳	۲۸	۰	۰	۱	۰	۵۸
سه رجه م	۶۴	۳۵	۴۶	۳	۳	۳	۱	۱۰۰

• د (۶) هه لبه ستان دا، هه لبه ستفانی ته خه للوس د هردوو نیقه دیران دا بکارئینایه.

ج- نه گهر ل سه ر ئاستئ نیقه دیر و جهئ ته فعیله یان ته ماشای شیواز و ته کنیکا شاعری بکهین، دئ بینین وی بو گونجاندن و پیکرنا ئاستئ رقی ل گه ل ته خه للوسن د هه می جهین ته فعیله یان دا بین هردوو نیقه دیران ته خه للوس بکارئینایه، ئانکو ل هه می جهین (صدر، هه شو، عه روز، ئبتدا و زه رب) ئی دا بکارئینایه (***) .

- نمونه بو ته فعیلا صدری یا صدری (نیقه دیرا ئیکئی):

مه لایئ قامه تا یه کتا قیامت من ب چه هقان دی

فراقئ رووسیا بن ته ژ من جانئ شرین جئ دا

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۴۴)

عه روز			هه شو				هه شو				صدر				
دی	قان	چه ه	ب	من	مه ت	یا	ق	تا	یه ک	تا	مه	قا	بئ	لا	مه
لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه
دا	جئ	رین	ش	نئ	جا	من	ژ	ته	بن	یا	س	روو	قئ	را	ف
لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه	لون	عی	فا	مه

هه زه جا هه شت ته فعیلا سام

- نمونه بو ته فعیلا هه شوا ئیکئی یا صدری (نیقه دیرا ئیکئی):

شه رحئ حالئ مین مه لایئ نارت به یاضئ هئ ته مام

قئ سه وادئ گهر چ هه رده م ژئ برن سه د ئنتخاب

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۸۱)

(***) نافیین جهین ته فعیله بین شعرا کلاسیکی ب نه فی په نگی نه:

عه روز	هه شو	هه شو	صدر	نیقه دیرا ئیکئی
زه رب	هه شو	هه شو	ئبتدا	نیقه دیرا دووین

عهرووز			حه شو				حه شو				صدر			
مام	ته	هئ	ضئ	يا	به	رت	نا	لا	مه	من	لئ	حا	حئ	شهر
لان	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا
خاب	ت	ئن	سه د	رن	ب	ژئ	ده م	ههر	چ	گهر	دئ	وا	سه	فئ
لان	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا
ره مه لا هه شت ته فعیلا مه قسوور														

- نمونه بۆ ته فعیلا حه شوا دووین یا صه دری (نیقه دیرا ئیکئ):

ههر چ ده عوایی د عشقیدا مه لا ئایت کری

عهینی ده عوایی د (نفس الامر) دیسا شه هده بوو

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۹۷)

عهرووز			حه شو				حه شو				صدر			
ری	ك	بت	تا	لا	مه	دا	قئ	عش	د	یئ	وا	ده ع	چ	ههر
لون	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا
بوو	ده	شه ه	سا	دی	ری	ئه م	سل	نه ف	د	یئ	وا	ده ع	نی	عهی
لون	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا	تون	لا	عی	فا
ره مه لا هه شت ته فعیلا مه حزووف														

- نمونه بۆ ته فعیلا عهرووزی (نیقه دیرا ئیکئ):

سه ر تا ب قه ده م ئه ر بسوژم شو بهی مه لایی

په روانه صفه ت صوه تم و بئ صه وت و حه سم ئه ز

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۱۴۶)

عهرووز			حه شو				حه شو				صدر			
یی	لا	مه	هی	شوب	ژم	سو	ب	ئه ر	ده م	قه	ب	تا	سه ر	
لون	عوو	فه	لو	عی	فا	مه	لو	عی	فا	مه	لو	عوو	مه ف	
ئه ز	سم	مه	تو	صه و	بئ	مو	ت	صه و	فه ت	ص	نه	وا	په ر	
لون	عوو	فه	لو	عی	فا	مه	لو	عی	فا	مه	لو	عوو	مه ف	
هه زه جا هه شت ته فعیلا ئه خره با مه کفو وفا مه حزووف														

- ئۈنۈن بۇ تەفەيلىلا ئېتىدائى (ئىقەدېرا دووئى):

ئەمانەتدا ژ بى ھووشى دورپىن ناسوفتە نەفرووشى
مەلا زانم ژ مەدھووشى تە دل بى خواب و بى خوهرده
 (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۲۸۷)

شى	روو	نەف	تە	سوف	نا	رپىن	دو	شى	ھوو	بى	ژ	دا	نەت	ما	ئە
لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە
دە	خوهر	بى	بو	خو	بى	دل	تە	شى	ھوو	مەد	ژ	نم	زا	لا	مە
لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە	لون	عىي	فا	مە
زەرب			حەشو				حەشو				ئېتدا				
ھەزەجا ھەشت تەفەيلىلا سام															

- ئۈنۈن بۇ تەفەيلىلا ھەشوا ئېكى يا ھەجىزى (ئىقەدېرا دووئى):

جارەك تە بەشتا بگەھشتا مە غولامى
 تا قەنج مەلايىي پىدا بى سەلامى
 (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۳۷۶)

مى	لا	غو	مە	تا	ھش	گ	ب	تا	ھش	ب	تە	رەك	جا	
لون	عوو	فە	لو	عىي	فا	مە	لو	عىي	فا	مە	لو	عوو	مەف	
مى	لا	سە	ب	بى	يا	د	ب	بى	لا	مە	ج	قەن	تا	
لون	عوو	فە	لو	عىي	فا	مە	لو	عىي	فا	مە	لو	عوو	مەف	
زەرب			حەشو				حەشو				ئېتدا			
ھەزەجا ھەشت تەفەيلىلا ئەخەبا مەكفوفا مەحزووف														

- ئۈنۈن بۇ تەفەيلىلا ھەشوا دووئى يا ھەجىزى (ئىقەدېرا دووئى):

ئىرو شەكەر خەندى برىن دەستى سىپى زەندى برىن
 دىساب گۆفەندى برىن دەردى مەلئى دەرمانە رەقص
 (دۆسكى، ۲۰۰۵: ۱۷۲)

رین	ب	دئى	زەن	پى	س	تئى	دەس	رین	ب	دئى	خەن	كەر	شە	رۆ	ئى
لان	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس
رەقص	نە	ما	دەر	لئى	مە	دئى	دەر	رین	ب	دئى	قەن	گۆ	ب	سا	دى
لان	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس	لون	عىي	تەف	موس
زەرب			حەشو				حەشو				ئېتدا				
رەجەزا ھەشت تەفەيلىلا موززال															

- مۇونە بۇ تەفەيلا زەربى (نېقەدېرا دوويى):

(تعالى الله) ژ ئحسانى ب دلدارى ب دلدانى
 مهلا ئيرو ته كر پاشال سهر چه هقين مهلى هاتى

(دۆسكى، ۲۰۰۵: ۳۰۵)

ته	عا	لهل	لا	ژ	ئح	سا	نى	ب	دل	دا	رى	ب	دل	دا	نى
مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون
مه	لا	ئى	رؤ	ته	كر	پا	شا	ل	سهر	چهه	قين	مه	لى	ها	تى
مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون	مه	فا	عيبى	لون
ئبتدا				حه شو				حه شو				زەرب			
ههزه جا ههشت تەفەيلا سام															

هەلبەستفانى تەخەلوس ل جھى ھەمى تەفەيلىيىن سەدر و عەجزان بكارئىنايە، ئانكو ھەلبزارتا وى بۇ ئەفنى تەخەلوسى يا ھارىكاربوو ل ھەر جھى ھەز بکەت يان پىدقياياتى يا عەرووزى پى ھەبوو بكاربىنىت، د ھەمان دەم دا رتم و كىشىن ھەلبەستى ژى تىكەنچن.

د- سەرجهم نېقەدېر و جھين تەفەيلىيان يىن تەخەلوسا (مهلا / مهلى) تىدا ھاتىە بكارئىنان ل دويف ھەر (۷) دەريايان ب ئەفى رەنگى ل خوارى يە:

ژ	دەريا	نېقەدېرا	تەفەيلا ئىكى	تەفەيلا دوويى	تەفەيلا سىيى	تەفەيلا چارى
۱	پەمەل	ئىكى ۴۸	۱ + ۹ (****)	۱ + ۱۲	۱۱	۱۵
		دوويى ۱۶	۵	۵	۵	۱
۲	ھەزەج	ئىكى ۲۲	۷	۵	۵	۵
		دوويى ۱۳	۴	۵	۳	۱
۳	رەجەز	ئىكى ۱۸	۴	۵	۲	۷
		دوويى ۲۸	۶	۲	۳	۱۷
۴	موزارە	ئىكى ۳	۱ (ھەقىشك)		۰	۲
		دوويى ۰	۰	۰	۰	۰
۵	سەريە	ئىكى ۳	۱	۱	۱	۰
		دوويى ۰	۰	۰	۰	۰

(****) د ھندەك دېرىن ھەلبەستى دا دىيت تەخەلوس بکەقىتە د ناقبەرا دوو تەفەيلىيان دا، بۇ ئەفى حالەتى مه (+) بكارئىنايە، ديسان بۇ ھژمارتنى مه ل گەل ھەردوو تەفەيلىيان ھژمارتىنە، چونكى دى کارىگەرىن ل رېزەيىن سەدى کەن.

٦	به سیت	٢	٠	١	٠
		١	١	١ (هه قشك)	
٧	خه فیف	١	٠	١	٠
		٠	٠	٠	٠
سه رجه می نیقه دیرین ئیکئی		٩٧	٢ + ٢١	٢ + ٢٥	١٩
سه رجه می نیقه دیرین دوویئ		٥٨	١ + ١٥	١ + ١٢	١٩

ل دویف خشته یی ل سه ری؛ نه گهر ریژه یا ته خه لوسئ یا هه نیقه دیره کئی جودا، دیسان یا هه ته فعيله یه کئی جودا دیار بکه یین، دی ب نه فی رهنگی ل خواری بن:

نیقه دیرا	ته فعیلا	هژماره	ریژه یا سه دی %	ریژه یا گشتی یا نیقه دیران
ئیکئی	صه در	٢٣	١٤,٥٥٦	٦٢,٦٥٨ %
	حه شو	٢٧	١٧,٠٨٨	
	حه شو	١٩	١٢,٢٥٣	
	عه روز	٣٠	١٨,٩٨٧	
دوویئ	ئبتدا	١٦	١٠,١٢٦	٣٧,٣٤١ %
	حه شو	١٣	٨,٢٢٧	
	حه شو	١١	٦,٩٦٢	
	زه رب	١٩	١٢,٢٥٣	

سه روایی دکه فته د ته فعیلا چاری یان یا سیئ دا (نه گهر هه لبه ستغان یا شه ش ته فعيله یی بیت)، هوسا پیدفی یه هه لبه ستغان ته خه لوسئ وه کو په یقا سه روایی بکاربینیت، نه فقه ژی ل گه ل سروشئ هه لبه ستا مه لایی جزیری یا گونجای نینه، چونکی دی گه له ک دووباره بوون د سه روایی دا دروست بن. نه فقه وی چه ندی ناگه هینیت کو شاعری مفا ژ ته خه لوسئ بو دروستکرنا سه روایا هه لبه ستئ وه رنه گرتیه، به لکو وی مفا ژ نه فقه چه ندی دیتیه بو ری کو یی ککرنا سه روایا ناخوئی ئه وا دیژنی (ته شتیر و ته رسیع^(****)) و د دوو

وه کی د خشته یی دا دیار دبیت هه فسه نگییه ک هه یه د ریژه یا بکاربینانا ته خه لوسئ دا د نافه را نیقه دیرین هه لبه ستئ دا، نه فقه وی راستیئ ده لمینت، کو هه لبارتنا نه فقه ته خه لوسئ پوه ره کئی رقی یی مهن دایه هه لبه ستغانی و ل هه ر جهی پیدفاتییه کا رقی پی هه بوویه دشیاندا بوو بکاربینیت.

کیتر بکاربینانا ته خه لوسا (مه لا/ مه لن) د دیرا دوویئ دا بو سروشئ هه لبه ستا کلاسیکی فه دگهریت، چونکی نه فقه هه لبه ستئ پتر چه زا سه روایا ستوونی هه یه و په یقا

(****) نه گهر هه لبه ستغانی نیقه دیرین هه لبه ستئ ب رهنگه کئی ئاسوی پارچه پارچه کرن و هه ر پارچه به کئی سه روایا خو هه بیت و یا گریدای سه روایین پارچین دیرین هه مان نیقه دیر بیت دیژنی (ته شتیر)، به لن نه گهر هه لبه ستغانی نیقه دیر پارچه پارچه کرن و په یوه ندیه کا ستوونی ژ لایئ سه رواییقه د نافه را پارچین نیقه دیره کئی ل گه ل ئیکا دیدا دروستکرنا دیژنی (ته رسیع)، بو زیده تر بیژانین ل دور هونه رین ته شتیر و ته رسیع بنیره:

- عه زیز گهردی، سه روا (لیکولینه وه هه کی شیکاری به اورده له شیعری کوریدا)، ده زگای ئاراس بو چاپ و بلاکرونه وه، هه ولیر، ١٩٩٩، ل (٣٢١-٣٢٠)

- پ. ه. د. مسعود جمیل رشید، ده رازینه ک بو سه روایا شعرا کلاسیکی، ژ وه شانین په رتووکخانا پارز، دهوک، ٢٠٢١، ل (١٨٢-١٨٦).

جهان دا بۆ سہروایا ہہلبہستہی ژی مفا ژئی دیتیه، دیسان بۆرہ دیفا سہروایا ہہلبہستا ہژمارہ (۹) مفا ژئی وەرگریته.

۲-۲- رۆلئی تہخہلوسا (مہلا/ مہلن) د بہرہہ فکرناسہروایین دیوانی دا:

پرانی یا جاران تہخہلوس بۆ پھیفا سہروایا ہہلبہستا ستوونی گہلہکا گونجای نینہ، چونکی ہہلبہستفانی ب پھیفا تہخہلوسی فہ گریدہت، بہلن ل گہل تہفئی چہندی ژی مہلایین جزیری بۆ دروستکرناسہروایا ہہلبہستہی ل دوو جهان مفا ژ تہخہلوسا (مہلا) دیتیه، بۆ نمونہ د ہہلبہستا ہژمارہ (۹۰) دا ئەوا سہروایا وی یا ستوونی و ہہلبہستا ہژمارہ (۱۱۴) ئەوا سہروایا وی (تہسمیت تہرکیب تہرجیح) مفا ژئی دیتیه و وہکو سہروا بکارئینایہ، تہفین ل خواری تہو دیرن یین ہہلبہستفانی تہخہلوس تیدا وہکو سہروا بکارئینای:

- ہودھودی رضوانی غہیبی سہد خہ بہر شیرین ژ جہیبی
دا دلئی من مورده حہی بئی گوہل ری من وہک صہبایہ
چہہفہ نیرم گوہل ری مہ ل صہبا پروو دایہ پی مہ
عہرضحالا موحبہتئی مہ بہندہبہک صادق مہلایہ
(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۲۶۱)

- پھیفین سہروایین: دیرا تیکئی (صہبایہ) / دیرا دووی (مہلایہ).

- وہہ جارہک مہ تہوہلایا نہکری
غہنجہکی فہنج ل مہلایا نہکری
جہگہری ریش موداوا نہکری
بکوژی عاشق و پیروا نہکری

(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۳۳۵)

- پھیفین سہروایین: دیرا تیکئی (تہوہللا، مہللا) / دیرا دووی (موداوا، پہروا).

ہہلبہستفانی د ہہلبہستا ہژمارہ (۹) دا تہخہلوسا (مہلا) وہکو پاش سہروا، ٹانکو پہدیف بکارئینایہ، ب تہفی

پہنگئی ل خواری:

- ئیرو ب دربا خہنجہری لازم ب ئیشانی مہلا
تہشبیہی زولفا دلہری زانم پہریشانی مہلا
زانم پہریشانی ژ دل بئی حد ب ئیشانی ژ دل
تہشبیہی بریانی ژ دل (باللہ) نہ ئسانی مہلا
(دۆسکی، ۲۰۰۵: ۴۸)

ہہلبہستفانی مفا ژ تہخہلوسا (مہلا/ مہلن) بۆ

سہروایا نافخوی (تہشتیری و تہرسیعی) وەرگریته، تہف مفا وەرگریتن ب دوو پہنگان بوویہ:

أ- سہروایین ژ ئیک دویر: مہبہست ژئی تہو تہشتیر و تہرسیعی یین سہروایا وان دویری ئیک، وہکی نمونہ یین ل خواری:

- تہسہن ژفی نہظمئی مہلا
تہشکال و تہوصافین جہلا
لہو ب وان بوو موبتہلا

ل دوماهی یا تہفتی برگہی دشیاندایہ سہروایا دہرہکی
و نافخوی و پاش سہروایین تہخہلوسا (مہلا/ مہلی) تیدا
ہاتینہ بکارئینان ل دویف خشتہی ل خورای دیار بکہین:

سہروایا نافخوی	سہروا	پہیفا مہلا	سہروایا نافخوی	سہروا	پہیفا مہلا	ہ۔ ہہلبہستی	ث
+		۱				۴	۱
			+		۱	۴	۲
				پاش سہروا	۱۷	۹	۳
			+		۱	۱۰	۴
			+		۱	۳۳	۵
+		۱				۳۹	۶
			+		۱	۴۸	۷
+		۱				۵۷	۸
			+		۱	۶۱	۹
+		۲				۶۲	۱۰
+		۱				۶۴	۱۱
			+		۱	۸۵	۱۲
+		۱	+	سہروا	۱	۹۰	۱۳
			+		۱	۹۱	۱۴
+		۱				۹۳	۱۵
+		۱				۹۴	۱۶
+		۱	+		۱	۹۷	۱۷
			+		۱	۱۱۳	۱۸
				سہروا	۱	۱۱۴	۱۹
				سہروا	۱	۱۱۵	۲۰
+		۱				۱۱۹	۲۱
			+		۱	۱۲۰	۲۲

د خشتہی سہری دا دیار دیت، کو مہلای جزیری

جہذبہ و جہلایہ د سینہ دا

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۶۹)

- سہروایین وی تہفہنہ: (مہلا، جہلا، موبتہلا).

- عیدہ و حہیبی نہذره لی

یان دی ب قوربان بہ مہلی

یا رہب بینم رۆژ ہہلی

سکین د دەست قہصصاب دا

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۳۵)

- سہروایین وی تہفہنہ: (لی، مہلی، ہہلی).

پہیفا (مہلا) یا ہہفسہروایہ ل گہل پہیقین (جہلا) و

(موبتہلا) و بو سہروایا نافخوی ہاتینہ بکارئینان.

ب- سہروایین ژ ٹیک نیزیك: مہبہست ژئی تہو تہشتیر

و تہرسیعن یین سہروایا وان نیزیکی ٹیک، وہکی نمونا ل

خورای:

- دہرد و یہلا وین چون ہہلا

عومرہک مہلا مہجور بوو

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۲۹۱)

- سہروایین وی تہفہنہ: (بہلا)، (ہہلا) و (مہلا).

د ہندہک نمونین کیم دا ہہردوو سہروایین نافخوی

یین دویر و نیزیك پیکفہ ہاتینہ بکارئینان وہکی نمونا ل

خورای:

- جانی مہلی رووحا مہلی

نورورا ژ قودرہت نوقطہ لی

رہمزہک نہین دا من وہلی

نالی ژ بہر وہک نای و دہف

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۹۴)

- سہروایین نیزیك تہفہنہ: (مہلی)، (مہلی).

- سہروایین دویر تہفہنہ: (مہلی)، (لی)، (وہلی).

(۴۰) جاران تہ خہ لوسا (مہلا/ مہلئ) بۆ سہروایئ بکارئینایہ، (۲۰) جاران بۆ سہروایا دہرہ کی و (۲۰) جاران ژئ بۆ سہروایا نافخویئ ب ئہ فی رہنگئ ل خوارئ:

سہروایا نافخویئ	سہروا / پاش سہروا	پہ یث
۱۱	(۳) سہروا / (۱۷) پاش سہروا	مہلا
۹	۰	مہلئ
۲۰	۲۰	سہرجہم

۳-۲- کیماسیئن رتم و سہروایئ د تہ خہ لوسا (مہلا/ مہلئ) دا:

سہرہرای زیرہ کی و بلیمہ تیا مہلایئ جزیری، وی د بواریئ تہ خہ لوسئ دا ہندہک کیماسی ہنہ و د سئ بواران دا خویا دبن ب ئہ فی رہنگئ ل خوارئ:

أ- گوہورین د کیشا دیرا ہہلبہ ستئ دا: مہلایئ جزیری (۱۵۵) جاران تہ خہ لوسا (مہلا/ مہلئ) بکارئینایہ، ب تنئ د دیرہ کی دا خواندہ فان یئ نہ چارہ گوہورینئ د پیئکھاتا ئہ فی تہ خہ لوسئ دا بکھت داکو ل گہل کیشا وی ہہلبہ ستئ بگونجیت، ئہ و دیرا گوہورین تیدا ئہ فہیہ:

مہلا ل عومرئ بی فہیدہ بوری

کوشتا ب زوری قہہر و نہ دامہت

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۱۰۰)

ئہ ف ہہلبہ ستہ ل سہر کیشا رہجہزا چار تہ فعیلا مورہ فہلہ، لہورا د خواندنئ دا پیئدقیہ پھیفا (مہلا) ب ئہ فی رہنگئ بھیتہ خواندن (مہلا) ئانکو (ل) بھیتہ شاندن داکو کیش ب ئہ فی رہنگئ دروست بیت:

مہل	لا	ل	عوم	رئ	بئ	فہی	دہ	بۆ	ری
کوش	تا	ب	زؤ	ری	قہہ	رو	نہ	دا	مہت
موس	تہف	عی	لا	تون	موس	تہف	عی	لا	تون

ب- گوہورین د کیش و سہروایا دیرا ہہلبہ ستئ دا: بۆ دروستکرنا کیش و سہروایئ دیرا خوارئ؛ ہہلبہ ستقانی پھیفا (مہلا) کریہ (مہلا) داکو ل گہل پھیفا (تہوہلا) بیتہ سہروا و برگہ یئ وی ل گہل تہ فعیلا (فہیلاتون) بگونجن:

وہہ جارہک مہ تہوہلا نہ کری

غہنجہ کی قہنج ل مہلا نہ کری

(دؤسکی، ۲۰۰۵: ۳۳۵)

وہ	ہہ	جا	رہک	مہ	تہ	وہل	لا	نہ	ک	ری
غہن	جہ	کی	قہن	ج	ل	مہل	لا	نہ	ک	ری
فا	عی	لا	تون	فہ	عی	لا	تون	فہ	عی	لون

يا فەرە بەيپتە دياركرن، كو راسته سى كىماسى د كارئىنانا تەخەللىوسا (مەلا/ مەلن) دا ھەنە، بەلن ئەف كىماسى يە گەلەك دكىم و بچويكن و ل دەف پرائى يا ھەلبەستفانين كورد و بىانى ھەنە و ب رېژەيەكا پتر ژ يا مەلايى جزيرى، بو نمونە ئەگەر ئەم ھەقبەركنەكا كورت د نافبەرا ديوانا (مەلايى جزيرى) و ديوانا (نالى*) دا بكهين، كو ھەر تىك ژ وان (۱۲۱) ھەلبەستين كوردى ھەنە، دى خويا بيت مەلايى جزيرى ب رىكا ھەلبىزاتنا ئەفنى تەخەللىوسى رووبەرەكن رقى يى بەرفرەھ بەردەستكرىە و نازادىەكا پيشچاڤا سەروايى ۋەرگرتىە، ئەفال خوارى ئەو ھەقبەركنەيە:

أ- ھەر تىك ژ نالى* و مەلايى جزيرى (۷) دەريا بو (۱۲۱) ھەلبەستين خو يىن كوردى بكارئىنانىنە، نالى تەخەللىوسا (نالى) و مەلايى جزيرى تەخەللىوسىن (نشانى) و (مەلا/ مەلن) بو ديوانين خو ھەلبىزاتىنە، مەلايى جزيرى ب تنى د (۱) ھەلبەست دا تەخەللىوس بكارنەئىنايە، بەلن نالى د (۴) ھەلبەستان دا بكارنەئىنايە، ئەۋژى ئەف ھەلبەستەنە:

ھژمارا ھەلبەستى	ژ
۱۲	۱
۱۰۲	۲
۱۱۴	۳
۱۲۱	۴

ب- مەلايى جزيرى بو تەخەللىوسى مفا ژ (۲۲) تەفەيلەيىن جودا دىتتە، بەلن (نالى) ب تنى مفا ژ (۹) تەفەيلەيىن جودا دىتە ب ئەفى رەنگى ل خوارى:

ھژمارە	تەفەيلە	ژ	ھژمارە	تەفەيلە	ژ
۴	فەعيلاتون	۶	۳۱	مەفعوولو	۱
۴	فاعيلون	۷	۳۱	فاعيلاتون	۲
۱	فەع لون	۸	۲۵	مەفاعييلون	۳
۱	موفتەعيلون	۹	۱۳	مەفاعييلو	۴
			۸	فەعوولون	۵
۱۱۷					سەرجهم

ج- بكارنەئىنانا وى د ھندەك تەفەيلەيان دا: ھەلبەستفانى تەخەللىوسا (مەلا/ مەلن) د (۶) جۆرە تەفەيلەيان دا بكارنەئىنايە، ئانكو مفا ژى نەدىتتە، تەفەيلە ئەفنى ل خوارىنە:

ژ	تەفەيلە	دەريا
۱	مەفاعييلان	ھەزەج
۲	فەعيلان	رەمەل
۳	فاعيلان	رەمەل
۴	فەع لون	رەمەل + خەفيف
۵	موستەفەعيلان	رەجەز
۶	فەعيلاتون	خەفيف

ئەف كىماسىە ژ كىماسىين مەزن ناھىتتە ھژمارتن، چونكى پرائى يا ئەفان تەفەيلەيان ۋەكى (مەفاعييلان، فەعيلان، فاعيلان، پوستەفەعيلان) ل جھى سەروايا ھەلبەستى دەين، ئانكو ل دومامى يا نىقەدېرا دوويى (زەربى)، لەورا يا ئاسان نىنە، نەبوو مەلايى جزيرى و نەژى بو ھەر ھەلبەستفانەكى كلاسك سەروايا ھەلبەستى ل گەل تەخەللىوسى بگونجىنيت، چونكى د ديوانى دا پىدقىيە سەروايين ھەلبەستى ل سەر ھەمى پىتان بھپنە دانان و ئەف چەندە رېگريى ل ھەلبەستفانى دگريت تەخەللىوسى پتر ژ جارەكى يان دوو جاران د تەفەيلەيا سەروايى دا بكارىنيت. بەلن ل گەل ئەفى راستىن ژى ھژمار و رېژەيا سەدى يا تەفەيلەيىن مەلايى جزيرى بو تەخەللىوسى بكارئىنانىن/ يان بكارنەئىنانىن ب ئەفى رەنگى ل خوارىنە:

ژ	تەفەيلەيىن ديوانا مەلايى جزيرى	ھژمارە	رېژەيا سەدى %
۱	تەفەيلەيىن (مەلا / مەلن) تىدا ھاتىە بكارئىنان	۲۲	۷۸,۵۷۱
۲	تەفەيلەيىن (مەلا/ مەلن) تىدا نەھاتىە بكارئىنان	۶	۲۱,۴۲۸
سەرجهم		۲۸	۱۰۰

ه- ژ لایئ سہروایئ فہ؛ نالی ب تنئ مفا ژ (۲) تہخہلوسان دیتہ و وہکی سہروا بکارئینانہ ئہوژی ہہلبہستین ہژمارہ (۹۸) و (۱۲۲)یہ و ئہفہ ہہمان ہژمارہیہ یاکو مہلایئ جزیری ژئ مفا ژئ دیتی. ژ لایئ سہروایا نافخوئی فہ مہلایئ جزیری (۲۰) جاران مفا ژ ئہفی ہونہری دیتہ، بہلئ نالی د ہیچ ہہلبہستہکن دا مفا ژئ نہدیتہ.

و- ب پرنگہکئ گشتی د شیاندایہ ب ئہفی پرنگی ہہقبہرکنا قالبہکئش، تہفعیلہ، سہروا و سہروایا نافخوئی د ناقبہرا مہلایئ جزیری و نالی دا کورتبکہین:

ژ	حالت	مہلا/ مہلئ	نالی
۱	قالبہکئش	۳۱	۲۱
۲	تہفعیلہ	۲۲	۹
۳	سہروا	۲۰	۲
۴	سہروایا نافخوئی	۲۰	۰
۵	گوہارتنا برگہیین تہفعیلہیان	۲	۱۸

وہکی خوئی د ہہمی حالتان دا مہلایئ جزیری پتر مفا ژ تہخہلوسئ وەرگرتی یہ، چونکی مہلایئ جزیری پتر قالبہکئش بکارئینانہ، د ہہمان دہم دا پتر جوړین تہفعیلہیان ژئ بو تہخہلوسئ بکارئینانہ، دیسان (۲۰) جاران وہکو سہروا و (۲۰) جاران ژئ سہروایا نافخوئی مفا ژ تہخہلوسئ دیتہ و کیمترین گوہارتن د برگہیین تہخہلوسئ دا ئہنجامداینہ، د بہرانبہر دا نالی کیمتر قالبہکئش، کیمتر تہفعیلہ، کیمتر سہروا و سہروایئ نافخوئی ب تہخہلوسئ فہ گرئداینہ و گوہارتنئ د برگہیین تہخہلوسئ دا ئہنجامداین (۱۸) جاران و دنبہ (۱۵%) ژ سہرجہمئ تہخہلوسئ دیوانا وی.

ج- نالی د (۹) تہفعیلہیان دا (۱۸) جاران برگہیین تہخہلوسا (نالی) کو ژ دوو برگہیین درئژ پیکدہئیت گوہارتینہ و کرینہ برگہیہکا کورت و ٹیکا درئژ داکو قالبہکئشا ہہلبہستی نہہئتہ تیکدان، بہلئ مہلایئ جزیری ب تنئ ل دوو جہان تہخہلوسا (مہلا) گوہارتیہ و کریہ (مہلا)، ئانکو بو ب دہستفہئینانا دوو برگہیین درئژ مہلایئ جزیری پھیفا (مہلا) کریہ (مہلا). ئہفین ل خواری ہژمارا وان ہہلبہستانہ یئین نالی تیدا گوہوړین د جوړئ برگہیین تہخہلوسا (نالی)دا کری داکو قالبہکئش دروست ہمینیت:

ژ	ہژمارا ہہلبہستی	ژ	ہژمارا ہہلبہستی	ژ	ہژمارا ہہلبہستی
۱	۴	۷	۳۵	۱۳	۷۰
۲	۶	۸	۳۶	۱۴	۸۰
۳	۱۳	۹	۴۴	۱۵	۸۱
۴	۱۴	۱۰	۵۶	۱۶	۸۹
۵	۲۶	۱۱	۶۲	۱۷	۱۱۶
۶	۲۹	۱۲	۶۵	۱۸	۱۱۷

د- نالی بو بہرہہفکرنا تہفعیلہیین (مہفعوولو) و (فاعیلاتون) نہچاربوویہ (۴۱) جاران تہخہلوسا (نالی) د تہفعیلہیین ٹیکئ یئین صدر و عہجزان دا (صدر و ئبتدا) بکاربینیت، ئانکو ئہفئ تہخہلوسئ ئہو ب تہفعیلہیان فہ گرئدایہ و نہچاربوویہ ل دوئیف خواستا قالبہکئشئ جہئ تہخہلوسئ بدانیت، ئہف چہندہ د نیقہدیرئین دیوانا جزیری دا ہہتا پرادہیہکئ مہزن یا ہہفسہنگہ و مہ ب ہژمارہ و پڑہ دیارکربوون.

نه‌نجام

هه‌لبه‌ستفانی کو ل ههر جهتی وی فیایی ته‌خه‌لوس تیدا بکارئینایه، نانکو د ههر هه‌شت جهتی ته‌فعلیه‌یا هه‌لبه‌ستا کلاسیکی دا هه‌فسه‌نگییه‌ک دروست کریه و ته‌خه‌لوس تیدا بکارئینایه.

۴- وه‌کو سه‌روا ژی، مه‌لایئ جزیری مفا ژ ته‌خه‌لوس و هه‌رگریه ب تایه‌تی د بواری سه‌روایا نافخوی دا ئەوا دبیزنی ته‌شتیر و ته‌رسیح.

۵- راسته مه‌لایئ جزیری بو خاترا کیش و سه‌روایان دوو گوهورپین د پیکهاتا ته‌خه‌لوس دا نه‌نجامدینه، به‌لی ئەگه‌ر ئەفان دوو کیماسیان ل گه‌ل هه‌لبه‌ستفانین دی هه‌قبه‌ربکه‌ین، خو‌یا دبیت کو کیمترین شاشی د ئەفی بواری دا مه‌لا جزیری هه‌نه.

۱- مه‌لایئ جزیری چه‌ند گۆرانکاری د ته‌خه‌لوس دا نه‌نجامدینه، بو هه‌وونه د هه‌نده‌ک هه‌لبه‌ستان دا ته‌خه‌لوس ل ده‌ستپیک و دو‌ماهییا هه‌لبه‌ستی بکارئینایه، دیسان وی د هه‌ژماره‌کا هه‌لبه‌ستان دا ته‌خه‌لوس د دیرا دو‌ماهی یا هه‌لبه‌ستی دا بکارنه‌ئینایه.

۲- بکارئینانا ته‌خه‌لوسا (مه‌لا/ مه‌لی) پرووبه‌ره‌کۆ به‌رفه‌هه‌ی رهمی دایه هه‌لبه‌ستا مه‌لایئ جزیری و مفا ژ هه‌ژماره‌کا گه‌له‌کا ده‌ریا، قابله‌کیش و ته‌فعلیه‌یان دیتینه و بکارئینایه.

۳- بکارئینانا ته‌خه‌لوسا (مه‌لا/ مه‌لی) نازادی دایه

ده‌زگای ئاراس بو چاپ و بلاوکردنه‌وه.

۸. گه‌ردی، عه‌زیز (۱۹۹۹)، کیشی شیعری کلاسیکی کوردی و به‌راوردکردنی له‌گه‌ل هه‌رووزی عه‌ره‌بی و کیشی شیعری فارسیدا (لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی شیکاری به‌راورده، هه‌ولیر، چاپخانه‌ی وه‌زارتی رۆشه‌نبیری.

۹. گه‌ردی، عه‌زیز (۲۰۰۳)، رابه‌ری کیشی شیعری کلاسیکی کوردی، سلیمانی، چاپخانه‌ی دیکان.

۱۰. عبدالرحمن، حسین عثمان (۲۰۱۵)، به‌رجه‌سته‌یا ته‌خه‌لوس لده‌ف هه‌نده‌ک ژ هه‌وزانقائین کورد، گو‌فارا زانکویا ده‌وک، په‌ربه‌ندا: ۱۸، ژماره‌: ۱، (زانستین مروقیه‌تی و کومه‌لناسی).

۱۱. عبداللطیف، د. محمد حماسه (۱۹۹۹)، البناء العروسی للقصیده العربیه، القا‌ه‌ره، دار الشروق.

۱۲. قندیل، د. اس‌ع‌اد عبدالهادی (۱۹۸۱)، فنون الادب الفارسی، ۲، بیروت، دار الاندلس للطباعه و النشر و التوزیع.

۱۴. یوسف، د. منی مصطفی محمد (۲۰۱۹)، التلخیص بین الشعر الفارسی و العربی، مجله‌ وادی النیل للدراسات و البحوث الإنسانیه و الاجتماعیه و التربویه، ISSN: ۲۵۳۶-۲۵۰۰ (۹۵۵۵).

ژیده‌ر

۱. جزیری، دیوانا مه‌لایئ جزیری (۲۰۰۵)، به‌ره‌ه‌فکرن: ته‌حسین ئی‌راهیم دۆسکی، ۲، ده‌وک، ده‌زگه‌هی سپرئیز یئ چاپ و وه‌شانی.

۲. خانی، کۆما به‌ره‌ه‌می ئەحمه‌دی خانی (نووبار، عه‌قیده‌نامه، مه‌م و زین، دیوان) (۲۰۱۸)، به‌ره‌ه‌فکرن: ته‌حسین ئی‌راهیم دۆسکی، هه‌ولیر (سو‌ران)، چاپ و وه‌شانی کۆمه‌لگه‌ها فه‌ره‌ه‌نگی یا ئەحمه‌دی خانی.

۳. خه‌زنه‌دار، د. مارف (۲۰۱۰)، مێژوویی ئەده‌بی کوردی (به‌رگی یه‌که‌م): له‌ سه‌ره‌تاوه تا سه‌ده‌ی چوارده‌م، هه‌ولیر، ۲، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاراس.

۴. خه‌زنه‌دار، معروف (۱۹۶۲)، کیشی و قافییه‌ له‌ شیعری کوردیدا، بغداد، مطبعه‌ الوفاء.

۵. ره‌شید، د. مه‌سه‌وع‌د جه‌میل (۲۰۲۱)، کیشناسییا فیکرکاری، ده‌وک، وه‌شانخانا په‌رتوو‌کخانا گازی.

۶. رشید، پ. ه. د. مسعود جه‌میل (۲۰۲۱)، ده‌رازینه‌ک بو سه‌روایا شعرا کلاسیکی، ده‌وک، ژ وه‌شانی په‌رتوو‌کخانا پارێز.

۷. گه‌ردی، عه‌زیز (۱۹۹۹)، سه‌روا (بیکۆلینه‌وه‌یه‌کی شیکاری به‌راورده له‌ شیعری کوردیدا)، هه‌ولیر،